

Obavezno vojno osposobljavanje u Hrvatskoj

Vojno osposobljavanje ili služenje vojnog roka koje podrazumijeva zakonsku obvezu pozivanja na vojnu obvezu svih za to sposobnih građana, relativno je novi fenomen predindustrijskog doba u Europi. Prvi put se bilježi u revolucionarnoj Francuskoj 1793. i tijekom Napoleonskih ratova kada je država imala pravo mobilizirati sve sposobne muškarce od 18 do 25 godina, bez obzira na njihov socijalni status. U jednom je trenutku tako Francuska mobilizirala vojsku od gotovo 1,5 milijuna vojnika (barem na papiru), ali naravno da i tada, u tim kritičnim momentima za Francusku, u ratovima protiv koalicije od šest država, nije išlo sve bez problema. Bilo je tu i lokalnih pobuna (pokrajina Vendée¹), nemalog dezerterstva, kao i primjera korupcije i plaćanja zamjene za mjesto u vojsci. U svakom slučaju, od tada je fraza „*levée en masse*“, u značenju masovnog novačenja, ušla u mnoge jezike. Vojni uspjesi Napoleona natjerali su i ostale države Europe da analiziraju francuski model te da ga počnu primjenjivati. Prusija, žestoko poražena 1806. u bitci kod Jene i suočena s nametnutim limitom veličine vojske, razvija sustav obavezne kratke vojne obuke, popunjavajući pričuvu i ostavljajući stalnu vojsku relativno malom. Pruski model postaje svojevrsna norma i model, tako da uoči Prvog svjetskog rata, u ovom „našem“ dijelu svijeta, samo dvije vojne velesile, Velika Britanija i SAD, nemaju sustav univerzalne vojne obveze.

Mnogim suvremenim Domovinskog rata vjerojatno su ostale u sjećanju slike kada su se u nekim gradovima daleko od borbi mogli vidjeti brojni automobili s registarskim tablicama iz područja zahvaćenih ratnim djelovanjima. Isto tako, dok su se neki, puni odlučnosti, ali i adrenalina i straha, pripremali za odlazak u borbene operacije, u mnogim gradovima noćni se život, s kafićima i disko klubovima punih mladih ljudi, odvijao gotovo normalno. Značajan broj sposobnih za vojsku u to je vrijeme jednostavno napustio Hrvatsku.

Činjenica je da se i u drugim državama u ratu mogu vidjeti slične slike. Tako je za potrebe rata u Vijetnamu SAD pokrenuo „selektivni“ program regrutiranja, temeljen na lutriji, pri čemu su medicinski razlozi, studiranje ili maloljetna djeca bili razlozi za oslobađanje od te obaveze. Tako se u tom periodu, od 1965. do 1975., bilježi povećan upis na fakultete te skok broja novorođene djece (koji je nakon ukidanja te obaveze opao)². A mnogi su Amerikanci jednostavno otišli u Kanadu. Takve pojave možemo vidjeti i danas. U Ukrajini brojni su vojnici već godinama u rogovima, dok tisuće njihovih sunarodnjaka izbjegavaju tu obvezu do mjere da bježe iz domovine³. Slično se ponavlja i na drugoj strani, u Rusiji, gdje se izvješćuje da tisuće mladih, vojnih obveznika, u izbjegavanju vojne obveze napuštaju Rusiju⁴.

Nije mi namjera moralizirati o temi tko treba braniti domovinu, posebno ne u stilu „gdje si bio 91?“. Prije svega želim ukazati da i u društvima koja se osjećaju ugroženim, ili su zaista izložene

¹ <https://alphahistory.com/frenchrevolution/vendee-uprising/#:~:text=The%20Vend%C3%A9e%20uprising%20began%20with,military%20recruits%20from%20the%20provinces.>

² <https://theconversation.com/military-conscription-is-returning-to-europe-but-is-it-really-a-more-equal-way-of-mobilising-what-history-tells-us-227285>: During the Vietnam war, the appeal of the higher education deferment prompted a significant increase in the college enrolment rate in the US between 1965 and 1975. As a result of a deferment for fathers, the fertility rate similarly saw a hike, followed by a dip when it was abolished in 1970.

³ <https://www.nytimes.com/2022/04/13/world/europe/ukraine-draft-dodgers.html>

⁴ <https://www.newsweek.com/russia-draft-dodging-ukraine-war-1893626>

brutalnoj agresiji uvijek ima značajan dio populacije koji ne želi prihvatiti obavezu sudjelovanja u raznim operacijama obrane domovine.

Vojni rok u Europi

Rasprava o vraćanju obaveznog vojnog roka u Hrvatskoj, ali i u Europi, polako postaje sve glasnija. U nekim se europskim državama vojni rok vraća ili postoje planovi njegovog vraćanja. Smatra se da je glavni razlog tome osjećaj nacionalne ugroženosti, potaknut ratom u Ukrajini. Stoga je gotovo i očekivano da je najjača rasprava o tom pitanju u državama na sjeveru i istoku Europe.

Uvođenje (vraćanje) obaveznog vojnog roka nakon hladnog rata dugo nije bila previše popularna tema u mnogim europskim državama. Postavlja se pitanje tko treba braniti domovinu oružjem u slučaju nacionalne ugroze. Je li to pitanje moralne svijesti pojedinca, pitanje interpretacije civilizacijskog dostignuća gdje individualna prava imaju prednost pred kolektivnim potrebama, ili je to, primarno, u ovlasti države da instrumentima zakonske prisile nameće obavezu obrane određenom dijelu populacije? Koliko u tome ima elemenata dnevnopolitičkih, a ne samo strateških razmatranja? Vjerojatno od svega pomalo.

Ima li država pravo obavezati svoje građane na vojnu službu te, slijedno, i odlazak u rat, s relativno visokom vjerojatnošću da poginu? Može li se opravdano prihvatiti takva moć države? Države funkcioniraju na načelu suverenosti nacije nad određenim teritorijem, pri čemu se podrazumijeva da vlast proizlazi iz naroda. Država, kao politički oblik organizacije društva, ima prilično velike ovlasti upravljanja ljudima na svom teritoriju u brojnim aspektima naših života. Ona može kroz zakone nametnuti obaveze svojim građanima, od prilično benignih, kao što je poštivanje prometnih propisa, do ozbiljnijih, kao što je obavezno školovanje, obaveza vakcinacije ili plaćanje poreza, pa do potencijalno životno važnih, kao što je obavezno služenje u vojsci. Demokratska država, koja kompetentno služi svojim građanima, za razliku od autokratskih država ili onih koje su uključene u nelegalne ili nepravedne ratove, može očekivati veću potporu svojih građana i po pitanju obaveznog vojnog osposobljavanja. Percepcija legitimnosti vlasti je ključna. Građani su spremniji prihvatiti osobne žrtve – poput vojne službe – kada vjeruju da vlast djeluje u interesu nacije i poštuje demokratska načela. Ako javnost vjeruje da vlast kompetentno i sposobno upravlja vojnim pitanjima, donosi odluke transparentno i odgovorno koristi vojnu silu, veća je vjerojatnost da će obveznu vojnu službu smatrati smislenom, a ne iskorištavanjem. U tom kontekstu, vojna se služba u većoj mjeri promatra kao čin doprinosa općem dobru i zaštiti sloboda koje demokratski sustav jamči⁵.

Naravno, u svijetu koji se značajno razlikuje od svijeta naših očeva i djedova, i u kojem se generacija Z sprema preuzeti svoje mjesto u društvu, stav o pitanju obavezne vojne obuke nije lako jednoznačno i jednostavno objasniti⁶. Mlade generacije u sve većem postotku ovo pitanje vide kao pitanje osobnog odabira pojedinca, a ne kao pravo države da to nameće svojim građanima, pravdajući takav stav religioznim, moralnim ili svjetonazorskim razlozima, ali i njihovom interpretacijom međunarodnih normi individualnih ljudskih prava. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj konzervativniji i stariji dijelovi populacije većinski podržavaju obavezu svakog pojedinca da brani domovinu u slučaju ugroze. Političke stranke često to pitanje promatraju pragmatično u svijetlu javne potpore i, slijedno, potpore potencijalnih birača.

⁵ <https://www.prindleinstitute.org/2024/02/the-ethics-of-conscription/>

⁶ <https://epigram.org.uk/genz-conscription/> Opinion | Why Gen Z would fail to fill the boots of conscription

Bez obzira na objektivne ili percepcijske ocjene za potrebom jače nacionalne obrane, obaveza služenja vojnog roka često je vrlo složeno pitanje u mnogim društvima. Pa tako o potrebi vraćanja obavezne vojne obuke u mnogim državama **ne postoji** cjelovit politički konsenzus, kako u političkim, javnim, tako ni u vojnim krugovima. Stavovi o tom pitanju znaju biti prilično oprečni.

S jedne se strane smatra da moderne vojske u budućim ratovima ne mogu imati velike koristi od relativno slabo uvježbanih i pripremljenih ročnika, pri čemu se citiraju stavovi „vojne struke“⁷ da ročnici nisu najbolje rješenje za buduće ratove u kojima dominira uporaba moderne tehnologije i složenih borbenih sustava⁸. Nerijetko, profesionalne vojne organizacije vide obavezni vojni rok kao dodatni administrativni, personalni i financijski napor oružanim snagama, koji ih odvraća od njihove temeljne misije.

S druge strane, mogućnost mobilizacije većeg broja osoba koje imaju temeljnu vojnu obuku smatra se izuzetno važnim za ratove budućnosti. Ti će ratovi, ako sudimo po iskustvima rata u Ukrajini, bez obzira na tehnološka dostignuća u razvoju modernog oružja, biti ratovi izuzetnog razaranja i iznurivanja ekonomskih potencijala društva, na žalost s velikim vojnim i civilnim žrtvama⁹.

Iako se čak i mišljenja eksperta oko efikasnosti obaveznog vojnog roka dijelom razlikuju, ipak **prevladavaju** stavovi da je povećanje broja građana osposobljenih za borbeno djelovanje jedan od nužnih doprinosa jačanju obrambenih sposobnosti države.

Međutim, ne smijemo smetnuti s uma da obavezno vojno osposobljavanje, samo po sebi, neće ojačati obrambene sposobnosti države. Stoga ovo pitanje treba promatrati u svjetlu sveukupne izgradnje sposobnosti za obranu (modernizacija, opremanje, obuka). Europske su države (uz određene iznimke, npr. Poljska) relativno zaostajale u izdvajanjima za obranu u odnosu na SAD i potencijalne suparnike. Za ilustraciju, od 1999 do 2021, ukupno izdvajanje za obranu EU-a povećalo se za cca 20% (EDA), dok SAD bilježe povećanje od 66%, Rusija 292%, a Kina 592%¹⁰.

U europskim se državama, završetkom Hladnog rata, obavezno služenje vojnog roka postupno napušta. UK je ukinula obavezni vojni rok čak i prije kraja Hladnog rata, 1963., dijelom zahvaljujući svojoj poziciji otočne države te, dijelom, u skladu sa svojom strategijom korištenja oružanih snaga u ekspedicijskim operacijama daleko od nacionalnog teritorija i, za sada, ne razmišlja o njegovom vraćanju. **Belgija** ga je ukinula 1992. i u javnom prostoru prevladavaju

⁷ <https://the-european.eu/story-43967/a-snowflake-army-why-uk-conscription-is-a-bad-idea.html>: Matthew Baldwin, a former Tank Commander in the Second Royal Tank Regiment: The idea of a half-trained, largely unmotivated force being sent into combat is frightening, especially considering the immense sacrifices required in modern warfare. The idea of conscripts, who are more familiar with TikTok than tactics, trying to form a credible military force would make us a target for ridicule. Any potential adversary would see a weakened, unprepared force, and that perception alone could embolden them.

⁸ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769541/EPRS_BRI\(2025\)769541_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769541/EPRS_BRI(2025)769541_EN.pdf): Other discussions revolve around the question of whether militaries need conscripts in the era of modern warfare or whether technology can act as a substitute. For instance, in 2024, the US Army reportedly considered putting forward a proposal to integrate a platoon of robots within its armoured brigade combat teams. Some experts also believe that short conscript service periods may not equip soldiers for modern warfare.

⁹ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769541/EPRS_BRI\(2025\)769541_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769541/EPRS_BRI(2025)769541_EN.pdf): another expert considers that despite the technological advances, modern warfare continues to be labour intensive; the current era requires new expertise in the cyber and space domains, while traditional military professions remain indispensable. Even if a military is technologically advanced, mass may also be useful if the force structure cannot absorb personnel losses.

¹⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3143

stavovi protiv obavezne vojne obuke. Pored Belgije, **Portugal, Španjolska i Italija**, za sada, ne najavljuju vraćanje vojnog roka. **Poljska 2022.** uvodi dragovoljni vojni rok koji se plaća i smatra da može imati najjaču vojsku u Europi bez ročnika.

Postoje, međutim, i brojne iznimke: **Norveška, Danska, Estonija, Finska, Cipar, Grčka, Austrija i Švicarska** nisu nikad ukidale obavezni vojni rok. U tim se državama obavezni vojni rok smatra legitimnom obavezom svakog pojedinca (uglavnom muškaraca).

U mnogim se državama pitanje obaveznog vojnog roka vraća na listu političkog i socijalnog prioriteta. U **Švedskoj** se vojni rok vraća nakon svega nekoliko godina njegovog ukidanja (2010-2017), kao odgovor na njihovu percepciju pogoršavanja sigurnosne regionalne situacije, uz uključivanje obaveze i za žene. Ispitivanja stavova javnosti 2016. pokazuju da 72% populacije podržava vraćanje vojnog roka. U **Finskoj**, koja nikad nije ni odustala od vojnog roka, potpora javnosti je još i veća, 73%. Smatra se da su tako visoko postotci potpore, osim osjećaja više desetljetne ugroženosti od Rusije, i pokazatelj **percepcije legitimiteta države**¹¹ koja traži takvu obvezu od svojih građana. Također, tu je i **Norveška**, s dugom tradicijom vojnog roka, kao prva država koja je uvela obavezni vojni rok i za žene pod jednakim uvjetima (2013.).

Francuska, nakon što je ukinula obavezni vojni rok 1997., vraća elemente vojne obuke 2019. u trajanju od 4 tjedna, uz najavu da se vojna obuka „uskoro vraća“. **Nizozemska** razmišlja o vojnom roku „skandinavskog tipa“, **Rumunjska** vraća vojni rok 2023. U **Njemačkoj, koja je suspendirala vojni rok 2011.**, vodi se rasprava o njegovom vraćanju. **Ukrajina** vraća obavezni vojni rok 2014. **Litva**, koja je vojni rok ukinula 2008, vraća ga 2015. **Latvija** vraća vojni rok 2023.

Sama činjenica da se o tom pitanju sve češće raspravlja i u Hrvatskoj te da je Vlada RH već praktično odlučila vratiti obaveznu vojnu obuku (iako elementi te odluke, na žalost, još uvijek nisu dostupni javnosti) ukazuje da se percepcija ugroze Republike Hrvatske promijenila.

Sigurnosno okružje i procjena ugroženosti RH

Osjećaju li se građani RH ugroženi zbivanjima u bližem i daljnjem okružju i ako da, je li razina te ugroženosti dovoljna da se većina građana odluči za vraćanje obaveze vojnog osposobljavanja?

Naše šire europsko okružje suočeno je s brutalnom ruskom agresijom na Ukrajinu. U mnogim državama istočne i sjeverne Europe jača osjećaj ugroženosti od Rusije, a u javnom prostoru tih zemalja sve je glasnija retorika o „neminovnom“ ratu s Rusijom (o tome su, između ostalih, javno govorili načelnici glavnih stožera Švedske, Estonije, Latvije, Litve, Poljske, Rumunjske, predsjedavajući Vojnog odbora NATO-a¹², britanski zapovjednik KoV-a, nizozemski zapovjednik KoV-a, ministri obrane SRNJ¹³, Danske¹⁴ i Švedske¹⁵, premijerka Estonije¹⁶...). Iako je praktično

¹¹ <https://theconversation.com/military-conscription-is-returning-to-europe-but-is-it-really-a-more-equal-way-of-mobilising-what-history-tells-us-227285>: In Finland, another country with a long tradition of conscription, 73% are in favour of compulsory service... Its legitimacy is closely associated with the legitimacy of the state that is using it, in the eyes of its citizens.

¹² <https://www.rferl.org/a/ukraine-west-war-russia-nato-admiral-bauer-drills/32783552.html>

¹³ <https://www.politico.eu/article/germany-must-be-ready-for-war-by-2029-defense-minister-warns/>

¹⁴ [https://www.reuters.com/world/europe/danish-defence-minister-warns-russia-could-attack-nato-3-5-years-media-2024-02-](https://www.reuters.com/world/europe/danish-defence-minister-warns-russia-could-attack-nato-3-5-years-media-2024-02-09/#:~:text=COPENHAGEN%2C%20Feb%20%20(Reuters),defence%20minister%20said%20on%20Friday)

[09/#:~:text=COPENHAGEN%2C%20Feb%20%20\(Reuters\),defence%20minister%20said%20on%20Friday](https://www.reuters.com/world/europe/danish-defence-minister-warns-russia-could-attack-nato-3-5-years-media-2024-02-09/#:~:text=COPENHAGEN%2C%20Feb%20%20(Reuters),defence%20minister%20said%20on%20Friday)

¹⁵ <https://www.bbc.com/news/world-europe-67935464>

¹⁶ <https://www.thetimes.com/world/article/russia-could-threaten-nato-borders-within-three-years-says-estonia-0zfnnndpkf?region=global>

nemoguće predvidjeti što će se dogoditi u budućnosti, pa i u neposrednoj (kako je to slikovito i pomalo šaljivo opisao nobelovac Niels Bohr: Predviđati je jako teško, posebno ako se radi o budućnosti¹⁷), ove izjave ukazuju na **prilično visoku dozu zabrinutosti** pa i paranoje koja vlada u dijelu europskih država.

Ako se vratimo u naše neposredno okruženje, situacija u BiH se može najbolje opisati kao „zamrznuti sukob”, a reakcije političkih aktera, uglavnom iz RS, ukazuju da smo još uvijek daleko od samoodržive stabilnosti i mira. Srbija ubrzano razvija i modernizira svoje OS (npr. proračun za obranu je već nekoliko godina, u apsolutnim iznosima, veći od hrvatskog proračuna za obranu; Srbija intenzivno nabavlja ofenzivne borbene sustave: avione, borbene helikoptere, PZO sustave, borbene dronove, ima prilično jaku vojnu industriju koja proizvodi oklopna vozila, borbene dronove, topničke sustave i streljivo svih kalibara,...).

Prijetnja od izravne oružane agresije na Republiku Hrvatsku još uvijek je malo vjerojatna, ali iskustva nekih država u našem širem okruženju ukazuju da sigurnosna situacija može brzo eskalirati. Usprkos svim tehničkim i tehnološkim dostignućima i razvijenim obavještajnim i analitičkim alatima, malim je državama još uvijek prilično teško prognozirati buduće krizne događaje i sukobe, što nam mogli potvrditi izostanci strateških upozorenja o tada nadolazećim sukobima (arapska proljeća, Sirija, Krim, Gaza,...). Stoga se opcija izravnog, neprovociranog napada ne smije potpuno isključiti kao planska pretpostavka u izgradnji obrambenih sposobnosti i jačanju spremnosti naših OS. Da parafraziram Henryja Kissingera, nikad ne treba planirati na temelju najboljeg, već najgoreg scenarija¹⁸.

Članstvo u NATO-u do sada nam je davalo prilično uvjerljive garancije kolektivne obrane i osjećaja kolektivnog odvrćanja. Iako se nakon napada Rusije na Ukrajinu NATO činio jedinstven i jači nego ikad prije, ne smijemo zanemariti činjenicu da, zbog političkih promjena u nekim članicama i geopolitičkih napetosti daleko od Europe, NATO postaje manje uvjerljiv kao instrument **odvrćanja i obrane** svojih članica. Ključna članica NATO-a svojim formalnim i neformalnim izjavama uspjela brzo relativizirati glavnu snagu NATO-a, a to je garancija da će članice NATO-a krenuti u obranu napadnute saveznice. **Snaga odvrćanja postoji samo ako svi, a posebno potencijalni protivnik vjeruju u nju.**

Suočena s takvom situacijom, Hrvatska se mora oslanjati na vlastite snage i uvijek težiti politikama i strategijama koje će omogućavati Oružanim snagama da budu spremne za obranu domovine. Osim jačanja vlastitih obrambenih sposobnosti to znači i aktivno doprinositi savezništvima, NATO-u i EU. Hrvatska bi trebala uložiti sav, iako limitiran utjecaj da sačuva NATO i paralelno da sudjeluje u inicijativama Europske unije koja razvija koncept kolektivnog jačanja obrambenih sposobnostima (ReArm EU, White Paper 2030).

Nekad i sad: obavezno služenje vojnog roka

Obvezno služenje vojnog roka, kao jedan od elemenata vojne obveze, provodilo se na temelju odredbi Zakona o obrani. Svi hrvatski građani postaju vojni obveznici u godini kad pune 18 godina i ostaju u toj obvezi do 55 godine (žene do 50, visoki časnici do 60, generali do 65). Sukladno zakonu, vojna obveza se sastoji iz novačke obveze (novak, samo za muškarce), obveze služenja vojnog roka (ročnik, samo za muškarce od 18 do 27 godina) i obveze služenja u pričuvnom sastavu

¹⁷ <https://blogs.cranfield.ac.uk/cbp/forecasting-prediction-is-very-difficult-especially-if-its-about-the-future/>

¹⁸ <https://foreignpolicy.com/2025/03/26/europe-us-alliances-russia-ukraine-nato/>: Never plan against best-case scenarios; always plan against worst-case scenarios.

OS (pričuvnik). Novačka obaveza nastaje u kalendarskoj godini u kojoj osoba puni 18 godina, tijekom koje se vrši uvođenje u vojnu evidenciju, zdravstveni i drugi pregledi, novačenje, stupanje na služenje vojnog roka te obavezu odazivanja na pojedinačne ili opće pozive¹⁹.

Do 2008., kada je vojni rok suspendiran, za potrebe provedbe zdravstvenih pregleda u cilju utvrđivanja sposobnosti za vojnu obvezu, širom teritorija RH bilo je određeno 14 ugovornih zdravstvenih ustanova. 80% kandidata je ocijenjeno prolaznom ocjenom (sposoban i ograničeno sposoban).

Novačenja je provodilo 6 novačkih povjerenstava koja su pokrivala regionalna središta (Zagreb x 2, Split, Osijek, Rijeka i Varaždin). Tijekom novačenja, novacima je dodjeljivana vojno stručna specijalnost koja je uzimala u obzir opća i posebna znanja novaka i potrebe OS. U periodu od 1992. do 2008. broj registriranih novaka kretao se godišnje od cca 13,000 (1992.) do cca 30,000 (2002.), dok je broj primljenih na redovno služenje varirao od cca 2,000 (2007.) do 26,000 (1999.)²⁰. Zbog negativnih demografskih trendova, broja mladića koji podliježu vojnoj obvezi se smanjuje da bi danas iznosio procijenjenih 18-20,000²¹. Služenje vojnog roka trajalo je 6 mjeseci, te je, s prvim danom pristupanja, novak postao ročnik. Postojale su tri tematske cjeline prilikom provedbe služenja vojnog roka: (1) temeljna vojna obuka u trajanju od mjesec dana, jedinstvena za sve ročnike, (2) specijalistička vojna obuka u trajanju od dva mjeseca, jedinstvena za sve ročnike, (3) završna vojna obuka od 3 mjeseca, koja se razlikovala prema rasporedu u konkretne postrojbe, službe ili dužnosti. Do 2008. godine obuka ročnika provodila se dijelom u središtima za obuku ročnika u Puli, Sinju i Šibeniku, Požegi i Koprivnici, te dijelom u granskim središtima za obuku i dijelom u rodovskim postrojbama.

Od završetka Domovinskog rata Oružane snage provele su nekoliko transformacija koje su rezultirale, prvenstveno, smanjenjem brojčane veličine djelatnog i pričuvnog sastava. 2008. suspendirana je obaveza služenja vojnog roka čime su značajno smanjeni ljudski potencijali za popunu i pomlađivanje djelatnog i pričuvnog sastava OS, kao i drugih namjenskih institucija za zaštitu i spašavanje. Vjerojatno je na odluku o ukidanju vojnog roka utjecao tada sve popularniji koncept **profesionalne vojske**, posebno u članicama NATO-a (čijem smo članstvu težili) te **generalni osjećaj sigurnosti** u poslijeratnom razdoblju. Dodatno, kako je obaveza služenja vojnog roka bila često predmet političkih rasprava, došlo je do brzog povećanja **poziva na prigovor savjesti**, što je samo ubrzalo donošenje odluke o zamrzavanju obavezne vojne obuke.

Odnos osoba na redovnom služenju vojnog roka i osoba na civilnoj službi u godinama prije donošenja odluke o nepozivanju novaka na obvezu služenja vojnog roka možemo podijeliti na dva razdoblja. Prvo razdoblje od 1992. do 2000. godine, u kojem je civilna služba zbog prigovora savjesti bila zanemariva (u prosjeku 1%). U drugom razdoblju, od 2001. do 2006. godine, zamjetan je trend povećanja civilne službe tako da je 2006. odnos bio 54,6% naprema 45,4% u korist civilne službe; odnosno, više je vojnih obveznika vršilo civilnu službu nego redovno služenje vojnog roka²².

Prelaskom na dragovoljno služenje vojnog roka, brzo se smanjuju i kapaciteti sustava za provedbu obuke. Središte za obuku pješništva je prelaskom na dragovoljno služenje preimenovano prvo u

¹⁹ https://www.morh.hr/wp-content/uploads/2014/09/pravilnik_vojne_evidencije_561277_17092014.pdf

²⁰ <https://www.srednja.hr/novosti/vijest-u-broji-provjerite-koliko-je-ljudi-sluzilo-vojni-rok-u-hrvatskoj-do-njegova-ukidanja/>

²¹ <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76804>

²² https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-07-19/182044/nepozivanje_novaka.pdf

Središte za temeljnu vojnu obuku. Dragovoljno vojno osposobljavanje se primarno provodi s ciljem pripreme kandidata za ulazak u djelatnu vojnu službu te je tako osmišljen i koncept obuke. Nakon temeljne vojne obuke, kandidati se upućuju u središta/postrojbe za obuku po specijalnostima. Trenutno se dragovoljna vojna obuka (DrVO) provodi u Središtu za obuku pješništva i oklopništva (Požega), s primarnom zadaćom obuke ročnika kroz dragovoljno osposobljavanje.

Ukupni kapaciteti za provedbu temeljne obuke u OS smanjili su se s oko 20,000 ročnika godišnje na oko 2,000 polaznika DrVO godišnje, što je značajno smanjenje. Gotovo istovjetno, smanjen je i broj stručnog osoblja sa približno 800 kvalificiranih instruktora na 60-tak.

Stanje spremnosti OS

Što god nas čekalo u neposrednoj i daljnjoj budućnosti, moramo se zapitati jesmo li, kao društvo, spremni za obranu domovine. Možemo relativno lako doći do zaključka da trenutna spremnost cijelog društva na ozbiljnije prijetnje nacionalnoj sigurnosti još uvijek nije na željenoj razini. Također, kao dio tog pitanja, možemo zaključiti da Oružane snage još uvijek nisu u potpunosti sposobne same odgovoriti na potencijalne prijetnje nacionalnoj sigurnosti. Dodatno, imajući u vidu nedavno kreiranu nesigurnost u međunarodnim odnosima po pitanju pouzdanosti savezništava ovo pitanje dobiva na dodatnom značaju.

U proteklih je nekoliko godina, nakon višegodišnjeg sub-optimalnog investiranja u obranu, ipak zaustavljen trend smanjivanja sposobnosti Oružanih snaga. Započeti su (i dijelom realizirani) veliki projekti opremanja (Rafale, Black Hawk, Bradley, najava dodatnih 30 borbenih vozila Patria, početak uvođenja PZO Mistral 3, razvoj sposobnosti medicinske potpore ROLE2, uvođenje sustava HIMARS, nabava tenka Leopard 2, ...). Hrvatska je napravila pozitivan pomak u izgradnji svojih sposobnosti, te se može ocijeniti da postoji kontinuiran (ali nešto sporiji nego željeno) rast obrambenih sposobnosti. Oružane snage moraju brzo naći odgovore na nekoliko izuzetno važnih pitanja vezano uz njihove borbene sposobnosti: nedovoljan broj modernih borbenih sustava koji bi bili bolji ili barem jednaki sustavima kod potencijalnih protivnika (precizna vatrena moć na velikim daljinama, protu-zračna, protu-brodsko, protu-oklopna sposobnost, taktički i strateški manevar), nedovoljna popunjenost ubojnih sredstava (pješačko, topničko i raketno streljivo svih vrsta), odgovarajući sustav strateškog i operativnog zapovijedanja i komuniciranja, što u konačnici čini upitnom našu sposobnost da samostalno ili sa saveznicima sudjelujemo u operacijama visokog intenziteta.

Iako su unazad nekoliko godina značajno povećana izdvajanja za obranu, njih će trebati, u okolnostima koja se izuzetno brzo mijenjaju, kontinuirano povećavati i to značajno preko 2% BDP-a. U NATO-u i u EU jačaju stavovi da bi se izdvajanje za obranu trebalo povećati na veće postotke, npr. 3-3.5% od BDP-a. Očekuje nas fundamentalna promjena fokusa razvoja Hrvatske vojske. Dok smo godinama, kao i ostale članice NATO-a, razvijali vojsku sposobnu za ekspedicijske operacije lakih snaga daleko od nacionalnog teritorija, danas je jasno da trebamo razvijati snage za rat visokog intenziteta za obranu vlastitog teritorija (uključivo i saveznike). Stoga je potrebno nastaviti s modernizacijom i opremanjem OS RH u sljedećih 5 do 10 godina. To će značiti i promjenu organizacije, ali i procesa u MORH-u

Može li potreba investiranja u opremanje i modernizaciju OS biti komplementarna uvođenju obaveznog vojnog roka? Može, ali moramo biti svjesni da sredstva za potrebu organiziranja vojnog roka također moraju dugoročno biti u planovima proračuna za obranu. Stoga će i te troškove trebati

pravovremeno planirati kao dodatni trošak, nastojeći da to ne ugrozi planove opremanja i modernizacije.

Vojna obuka-zašto sada

Zašto se sada ovo pitanje otvara u mnogim europskim državama, pa i u Hrvatskoj? Svakako je glavni i prilično uvjerljivi razlog već spomenuti osjećaj ugroženosti. Međutim, pored pitanja spremnosti OS za obranu domovine i saveznika, trebamo obratiti pažnju i na još jedan, veliki i često nedovoljno isticali izazov, a to je pitanje **potrebne personalne popunjenosti** Oružanih snaga. Činjenica je da vojna struka ukazuje da **postojeći sustav dragovoljnog vojnog osposobljavanja ne daje potrebne rezultate po pitanju popune djelatnog vojnog sastava, kao ni popune razvrstane pričuve**. Obrambeni sustav planira da se svake godine kroz sustav dragovoljnog vojnog osposobljavanja osposobi do 2000 mladića i djevojaka (od 18 do 30 godina) od kojih bi cca 800 ulazilo u djelatni sastav, a ostali odlazili u pričuvu, preciznije u kategoriju kandidata za razvrstanu pričuvu.

Od odluke da se suspendira obavezno služenje vojnog roka (2008) u prvim godinama interes za dragovoljno služenje nadmašivao je potrebe obrambenog sustava. Međutim, u posljednjih nekoliko godina broj osoba koje se odlučuju na dragovoljnu vojnu obuku je u opadanju, posebno nakon početka rata u Ukrajini. Tako već nekoliko godina umjesto očekivanih/željenih 2000 mladića i djevojaka na DrVO-u imamo ih od 300 do 700 godišnje, što je nedovoljno i za popunu djelatnog sastava u OS. Zbog više razloga, od kojih su najuočljiviji negativni demografski trendovi, iseljavanje mladih te rat u Ukrajini, brojno stanje u OS i dalje opada.

Za situacije krize ili rata naše se OS moraju oslanjati na **priču** (ugovorna: 1000, razvrstana: 20,000, nerazvrstana: svi ostali vojni obveznici). Trenutno u bazenu pričuve koja ima nekakvu vojnu obuku (domovinski rat, vojni rok od 1995. do 2007., dragovoljna vojna obuka od 2008. do danas) i time se kvalificira za razvrstanu priču, imamo oko 350,000 pričuvnika. Generiranje novih razvrstanih pričuvnika kroz dragovoljno vojno osposobljavanje praktično ne postoji, a mi godišnje gubimo 20-25,000 vojnih obveznika koji imaju neku vojnu obuku (zato jer postaju stariji od 55 godina, ili su bolesni, iseljeni, umrli,...). Ako se ne promjene trendovi, u narednih 10-15 godina izgubit ćemo bazen za popunu razvrstane priču.

Slijedom navedenog, možemo zaključiti da je izuzetno važno da što veći broj državljana Republike Hrvatske, vojnih obveznika, **dobije osnovne vojne vještine i znanja** potrebna za suočavanje s potencijalnim prijetnjama domovini. Stoga bi pitanje vraćanja obaveznog vojnog osposobljavanja trebalo gledati prvenstveno u tom kontekstu, **kontekstu jačanja sigurnosti Republike Hrvatske**. Vojno osposobljavanje šire grupe građana mora se prepoznavati prvenstveno kao bazen za **popunu pričuvnih postrojbi** koje su ključni segment u izvršenju prve misije OS, obrane nacionalnog teritorija.

No vojno osposobljavanje, ako se osmisli pravi pristup, može imati i druge socijalne efekte, kao što su: razvijanje sposobnosti za obranu, samopomoć i uzajamnu zaštitu u široj populaciji građana; razvoj i jačanje sigurnosne kulture pojedinca kao jedinice u sustavu Domovinske sigurnosti; razvijanje svijesti o važnosti obrane RH u kontekstu zaštite nacionalnih interesa i vrijednosti demokratskog društva; osnaživanje osjećaja domoljublja.

Analiza poznatog u prijedlogu Vlade RH

Iako prijedlog Vlade RH o modelu obaveznog vojnog osposobljavanja nije prezentiran javnosti, neki elementi su poznati:

Početak obuke: pokazalo se da precizna najava početka obavezne vojne obuke nije baš najbolji pristup uspješnom rješavanju ovog pitanja („početkom 2025“) jer na ovo pitanje utječe vrlo široka paleta političkih, ali i praktičnih provedbenih elemenata. Kvalitetna priprema OS za obaveznu vojnu obuku (nabava potrebne opreme i oružja, te izgradnju potrebne infrastrukture traže ipak malo više vremena. Tu su i promjene zakonskog okvira koji određuje vojni rok i civilno služenje, što može uzeti dodatno vrijeme.

Trajanje vojne obuke u ovoj fazi ne treba biti najvažnije pitanje. U opravdanju koncepta dvomjesečne vojne obuke, često se navodi da i Dragovoljno vojno osposobljavanje (DrVO) traje 2 mjeseca. Doduše, oni koji se odluče da ulazak u djelatnu službu moraju još proći kroz specijalističku obuku (cca 3 mjeseca). Dodatno, kasnije, kao djelatni vojnici, prolaze kroz brojne, cikličke, višegodišnje programe obuke i vježbi s ciljem da se što bolje pripreme za borbene operacije. Svaka vojna obuka ispod 6 mjeseci može se argumentirano opisati nedovoljnom. Radikalno i rigorozno gledajući, možda bi mogli zaključiti da u ovom trenutku jedino Država Izrael ima dovoljno dugi vojni rok za pripremu ročnika za sudjelovanje u borbenim operacijama. Jedan brigadir iz NATO članice nedavno je komentirao da je za bojnu sastavljenu mahom od ročnika potrebno 13 do 18 mjeseci intenzivne obuke da bojna postane borbeno upotrebljiva²³. Danas bi takva obavezna obuka u mnogim državama bila politički i socijalno neprihvatljivo duga. Može se, stoga, polemizirati da je svako politički realno priuštivo vremensko trajanje obuke u cilju pripreme za borbene operacije nedovoljno, te ukazuje na potrebu da se, nakon temeljne vojne obuke, ulože dodatni naponi za obuku pričuve. Puno je važnije da se, nakon što obavezno vojno osposobljavanje počne, kontinuirano prikupljaju iskustva i da se cijeli proces postupno poboljšava i unaprjeđuje.

Broj pozvanih vojnika u godini: cca 4000-15000: očekivani broj osoba koje potpadaju pod vojnu obvezu (koji pune 18 godina) je cca 18000-20000 godišnje; prema iskustvima prethodnih razdoblja vojnog novačenja, iskustveno 80% njih moglo bi zadovoljiti psihofizičke kriterije. Pitanje je što će biti s osobama koje nisu služile vojni rok, a podliježu obavezi služenja vojnog roka (imaju manje od 27 godina). Također, pitanje je koji su stvarni kapaciteti OS za organizaciju vojne obuke. Isto tako, a izuzetno važno, nepoznate su procjene o broju osoba koje bi se danas **pozvale na prigovor savjesti**. Vezano uz to, otvara se i pitanje civilnog služenja. Navodno se razvijaju dvije opcije za osobe koji se pozovu na priziv savjesti. Prva je opcija služenje u sustavu Civilne zaštite koje će trajati tri mjeseca. Druga, četiri mjeseca civilne službe u općinama, gradovima ili županijama. Ako se kroz zakonske izmjene vojno osposobljavanje propiše kao obavezno, te isto tako, nakon što se pojedinac pozove na priziv savjesti, civilna služba za njega postane obavezna, sustav bi se mogao suočiti s relativno velikim brojem osoba koje moraju na civilno služenje (od 18 do 27 godina, po sadašnjim zakonskim obvezama). U svakom slučaju, bit će to veliki izazov za MUP (Civilnu zaštitu), ali i za lokalnu samoupravu da osmisli kvalitetne oblike civilne službe.

Na kraju, ako se MORH odluči na pozivanje znatno manjeg broja ročnika od broja mladih koji podliježu obavezi služenja vojnog roka, otvara se pitanje procedure odabira željenog broja osoba (najbolji, najdeficitarniji, lutrija,...a da ne govorimo o potencijalnom pretvaranju ovog pitanja u pitanje korupcije i pogodovanja).

²³ https://www.belganewsagency.eu/reintroduction-of-compulsory-military-service-how-realistic-is-this-in-belgium?utm_source=chatgpt.com: former colonel Roger Housen: "Even the lowest level of that [cadet] battalion needed at least 13 to 16 months to be sufficiently trained. A military service that long is socially unattainable."... "Warfare has become so complex, and weapons systems so high-tech, that a candidate soldier cannot be trained within six months."

Broj lokacija na kojim će se odvijati vojna obuka: 3 (Požega, Slunj, Sinj): Odabir navedenih lokacija za vojnu obuku uvažava postojeći razmještaj vojnih instalacija, uz uvažavanje demografskog potencijala pojedinih regija u RH (osim, možda, Slunja). Prisjećajući se projekta „Vojarna za 21. stoljeće“, pripremu lokacija za ročnike trebamo promatrati kao dio šireg, puno ambicioznijeg projekta unaprjeđenja uvjeta života i rada hrvatskih vojnika, gdje bi se na svim vojnim lokacijama podigao standard u skladu s očekivanjima i potrebama mladih u 21. stoljeću: spavaonice za 4-10 vojnika, vojarne s trgovinama, sportskim sadržajima, kino-dvoranama, uslužnim sadržajima i sl.

Procjena troškova pripreme (jednokratni) i izvođenja obuke (godišnji): ako vojna obuka za 1000 ročnika traje 2 mjeseca, troškovi vezani za ročnike bili: cca 2000 eura (oprema, prehrana) po ročniku + 2200 eura za naknadu po ročniku (2 x mjesečna naknada) = cca 4,2 milijuna eura godišnje. Konačni troškovi znatno ovise o broju ročnika koji će se pozivati na obuku (spominju se brojke od min 4000 do max 15000 godišnje). Ako se bude organizirala na 3 predložene lokacije bit će potrebno investirati cca 15-30 milijuna eura u izgradnju, odnosno obnovu infrastrukture za prihvat, smještaj i obuku ročnika (jednokratni trošak). Potrebni broj instruktora je 400, što, samo po sebi nije veliki trošak, ali u vremenima kada opada broj djelatnog vojnog osoblja bit će prilično izazovno naći potreban broj iskusnih instruktora. Bilo bi dobro da troškovi obaveznog vojnog osposobljavanja budu zasebna stavka u proračunu za obranu jer se na taj način može dodatno osigurati da to ne bude na teret obuke i drugih operativnih troškova profesionalnog sastava.

Rizici

Uvođenje obavezne vojne obuke za vojne obveznike veliki je projekt koji ima i određene rizike. Te rizike treba prepoznati, procijeniti te odmah pristupiti razvoju odgovarajućih

Ovdje želim prezentirati jedan interesantni model, **model obaveznog vojne obuke u Norveškoj**:

U novije se vrijeme često spominje tzv. „skandinavski model“ organiziranja vojnog roka, koji se pomalo šaljivo naziva i „*conscription light*“, odnosno „vojni rok je obavezan--za one koji to žele“. To se odnosi na model koji je kroz godine razvila Norveška, a koji pokušavaju kopirati Švedska i Danska, a i neke druge države u susjedstvu (Njemačka) ga proučavaju.

Vojni rok u Norveškoj obavezan je od samih početaka norveške samostalnosti. Norveška je i prva zemlja koja je odredila da je vojni rok obavezan za žene (1985), a od 2013. žene u norveškoj vojsci imaju isti tretman kao i muškarci u smislu pozicija koje mogu imati te zadaća koje mogu obavljati.

Vrijedi napomenuti da, na žalost, ni Norveška nije imuna na pojave seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama, pa se tako navodi u izvješću *Norwegian Defence Research Establishment* (FFI) za 2020 da je 30% ročnika doživjelo neki oblik seksualnog uznemiravanja ili ugrožavanja.

Norveška priznaje prigovor savjesti. Prigovor savjesti može se izraziti odmah po ulasku u sustav vojne obveze ili bilo kad tijekom trajanja vojne obveze (uključivo i tijekom vojnog roka). Osobe koje su oslobođene vojnog roka temeljem prigovora savjesti mogu biti upućene na civilnu službu. Svake godine cca 61000-62000 mladih (31000 žena i 30000 muškaraca) puni 18 godina i postaju vojni obveznici. Kao vojni obveznici prolaze kroz nekoliko krugova novačenja: (1) preko interneta vrši se selekcija podobnih za vojni rok te se od ukupnog broja novih vojnih obveznika odabire cca 25-35000 godišnje; (2) odabrani se pozivaju u novačke centre gdje prolaze kroz testove fizičke spremnosti, testove inteligencije i zdravstvene preglede; (3) od onih koji ispunjavaju uvjete država odabire cca 9500 osoba koje će služiti vojni rok. Norveška planira postupno povećati taj broj na 13500 do 2036., s ciljem da u grupi odabranih za vojni rok bude oko 35% žena. Kako se navodi, biraju se najbolji i to je vremenom postala gotovo pa statusna kategorija u norveškom društvu mladih: važno je biti odabran za vojni rok jer je to pokazatelj kvalitete i sposobnosti pojedinca. To redovito rezultira svojevrsnim nadmetanjem među mladima koji žele služiti vojni rok da budu odabrani za to.

Vojni rok traje od 6 do 14 mjeseci (najčešće 12). Svake godine se oko 25% ročnika odluči za djelatnu vojnu službu.

politika, smjernica i koraka s ciljem eliminiranja ili umanjivanja rizika. Neka nedavna istraživanja javnog mišljenja govore da cca 67% populacije podržava obaveznu vojnu obuku. Naravno, "vrag" leži u detalju: pretpostavlja se da većina onih koji ne bi morali služiti obaveznu vojnu obuku podržava njezino uvođenje, dok većina onih koji bi na to bili obavezni (18-27 godišnjaci) baš i nisu za to. Najveći rizik je, svakako, neprihvatanje ideje obavezne vojne obuke od strane većeg broja osoba (posebno onog dijela populacije koji bi trebao ići na obaveznu obuku) i slijedna polarizacija društva oko ovog pitanja. Pitanja koje obavezna vojna obuka može otvoriti:

1. potencijalno moguć veliki broj novaka **koji se pozivaju na prigovor savjesti** (ustavna kategorija, pozivanje na vjerske i moralne razloge), čime bi se mogli vratiti na stanje usporedivo s dragovoljnim vojnim osposobljavanjem; **stoga je potrebno što prije ispitati stavove javnosti** u cilju osmišljavanja pragmatičnih politika i koraka u popularizaciji ovog projekta;
2. socijalna i politička polarizacija javne polemike o opravdanosti obvezivanja građana na vojnu obuku u svjetlu ljudskih prava, te „neopravdane” prisile države da pojedinci obavljaju dužnost koju ne žele;
3. dojam je da ni MORH nema dovoljnih kapaciteta za obuku većeg broja novaka (npr. 15-18,000) te bi se, u slučaju pozivanja znatno manjeg broja novaka od broja onih koji zakonski ispunjavaju uvjete, mogao otvoriti prostor za sumnje o nejednakom tretiranju kandidata zbog korupcije i pogodovanja.

Vremenski ambiciozno postavljen cilj („vojska spremna; obavezna vojna obuka trebala je početi u siječnju 2025., potom u listopadu 2025,...”) može se pokazati kao željeni ali teško ostvariv cilj. Ako se očekuje ikakvo značajnije investicijsko ulaganje (obnova/izgradnja infrastrukture) treba imati na umu da ni jedan ambiciozniji infrastrukturni projekt nismo završili unutar dvije godine. Također, ne smiju se zanemariti značajni financijski i ljudski resursi potrebni za obaveznu vojnu obuku, što ni u kom slučaju ne smije utjecati na izgradnju sposobnosti Oružanih snaga, imajući u vidu ambiciozne planove opremanja i modernizacije u vremenima kada smo tek dostigli 2% od BDP-a za obranu.

Potencijalne politike i strategije umanjivanja rizika mogle bi se razvijati tek ako bude poznat službeni model/prijedlog uvođenja obavezne vojne obuke.

Zaključna razmatranja

Uvođenje obavezne vojne obuke nije jednostavna panacea za sve probleme vezane uz spremnost oružanih snaga i pitanje njezine popune. Također, ne postoji ni generalno prihvaćeni model organizacije vojnog roka, već svaka država koja ima ili uvodi vojni rok nastoji pronaći rješenje koje odgovara njezinim specifičnim povijesnim, političkim i demografskim obilježjima.

Projekt vraćanja obaveznog vojnog osposobljavanja zahtjevnija je i kompleksna aktivnost koja iziskuje intervencije u više domena (politička, pravna, financijska i vojna-organizacijska) i u dužem vremenskom razdoblju kako bi svi preduvjeti za uspješnost projekta bili osigurani. Otvorena stručna i javna rasprava o mogućim modelima organiziranja temeljne vojne obuke (dragovoljno vs obavezno, broj ročnika, troškovi, utjecaj na projekte opremanja i modernizacije OSRH, stavovi javnosti,...) u Hrvatskoj, na žalost, nedostaje, već se ovo pitanje pokušava rješavati ubrzano, kroz netransparentne procedure i u ozračju izostanka stvarne strateške komunikacije i rasprave na najvišim razinama političkog odlučivanja.

Ako se donese odluka o vraćanju obaveznog vojnog roka, trebalo bi ozbiljno razraditi koncept moderne vojne obuke. Naglasak treba biti na rješenju koje promovira transparentne procedure

novačenja i selekcije za vojnu obuku, ukazuje na društveni značaj vojne obuke, promovira ravnopravnost (društvena, rodna, ...) te se fokusira na vojnoj obuci radi stvaranja pričuve, a ne u cilju korištenja ročnika za povećanje stalnog sastava redovnih oružanih snaga.

U trenutnom je političkom okružju gotovo bespredmetno raspravljati o ostalim mogućim modelima jer nam sve govori da će se raspravljati samo o jednom, vladinom modelu.

Najveći izazov može se ipak prepoznati **u pitanju priziva savjesti**. Stoga se po tom pitanju trebamo dobro pripremiti: bi bilo uputno provesti opsežno **ispitivanje** stavova javnosti, posebno onih koji će biti obuhvaćeni obavezom služenja vojnog roka. To bi nam pomoglo da prepoznamo veličinu izazova s kojima se država može suočiti te da odredimo politike, smjernice i korake kako u društvu podići razinu prihvaćanja obaveze služenja domovini i kroz vojnu obuku.

Dodatno, i ne manje važno: vođenje obaveznog vojnog roka zahtjeva **izmjene nekoliko zakona** koji to područje određuju. Za izmjene zakona također treba vremena i trebamo se nadati da za to postoji dovoljno političko jedinstvo.

Donošenje odluke o obaveznom vojnom osposobljavanju ne bi trebalo vezati uz arbitrarno postavljene rokove, već u cilju što bolje pripreme intenzivno nastaviti s radom na potpunom razvoju tog koncepta. U međuvremenu bi se mogle mjere i pogodnosti koje su planirane za ročnike (i koje bi trebale biti uvedene u tom novom konceptu) testirati na sustavu dragovoljnog vojnog osposobljavanja te vidjeti kakvi će biti ishodi u narednom razdoblju potrebnom za potpunu pripremu obaveznog vojnog osposobljavanja. To bi moglo uključiti povećanje broja lokacije za izvođenje obuke, dakle, ne samo dragovoljno služenje u Požegi, nego i na drugim lokacijama koje se spominju. To bi bio svojevrsan eksperiment koji bi možda dao odgovore treba li uvoditi obvezno vojno osposobljavanje, ili bi se uz spomenuta poboljšanja povećao broj vojnika koji će doći na dragovoljno služenje.

U svakom slučaju, trebamo imati na umu da vraćanje obaveznog vojnog osposobljavanja vojnog u Hrvatskoj mora biti dobro pripremljen projekt, jer eventualni neuspjeh ovog projekta, nakon što se konačno i formalno predstavi i pokrene, može samo označavati neuspjeh svih koji sudjeluju u donošenju odluka na najvišoj razini.

Na kraju, smatram važnim ponoviti da primarni razlog donošenje odluke za vojno osposobljavanje potrebnog broja vojnika ni u kom slučaju **ne smije imati stranački ili ideološki prizvuk**, već mora biti **potreba racionalnog odgovora društva na prirodu i intenzitet sigurnosnih prijetnji**.